

Het voorpootrecht / H. A. van Iersel

Udenhout

Het voorpootrecht, zoals het op meerdere plaatsen voorkomt, is zeer oud. Om het ontstaan hiervan te achterhalen, moeten wij ver terug in de geschiedenis. Gemakshalve heb ik mij voornamelijk beperkt tot de gegevens, die mij bekend zijn uit onze provincie Noord-Brabant.

Philips den Goede maakte reeds op 26 mei 1462 hiervan melding en even later op 18 juni 1529 verleende Karel V ook weer een dergelijk recht in het Hertogdom van Brabant.

Deze voornoemde heren bezaten in onze provincie uitgestrekte oppervlakten grond, die hun weinig of niets opbrachten, daar zij merendeels onvruchtbaar of moeilijk te exploiteren waren en de eigenaars bezaten ook zelf niet de middelen om ze in kultuur te brengen. Karel V gaf daarom, hetzij uit edelmoedigheid, hetzij uit zucht om zijn inkomsten d.m.v. „cijnsen” te vermeerderen, of wel in de hoop dat zijne belasting (de „Houtschat” genaamd) wat meer op zou brengen, bij wijze van bevoegdheid de ingezetenen van dorpen of plaatsen de gunst om „voor hunne erven op de kanten der openbare wegen bomen of struikgewas ten hunnen profijte te planten en te hebben staan”.

Hij deed dat bij een charter, dat, vanwege het daarin behandelde onderwerp, de naam van pootkaart kreeg. Vandaar, dat men later, wanneer het recht van voorpoting werd gegeven, van „het verleen van octrooi van pootkaart” sprak. Soms gaf hij dit recht voor niets, doch meestal deed hij dit onder het beding van betaling van een geldsom, die ineens en vooraf betaald werd, in het Nederlandsch „voorlijf” genoemd.

Om te laten zien hoe deze pootkaarten luiden, laat ik er hier een van volgen in de oorspronkelijke tekst, waarvan het origineel zich bevindt in het Rijksarchief van Noord-Brabant. In de publikatie van Jhr. Mr. A. van Sasse van IJsselt, trof ik de tekst van de pootkaarten van resp. Tongelre - Hilvarenbeek - Hoge en Lage Mierde - Halsel en van de gemeente Bakel.

Hier volgt onverkort de pootkaart van Hilvarenbeek:

(Keizer Karel V staat aan het corpus en de ingezetenen van Hilvarenbeek in 1551 toe om op de gemeente aldaar te planten.)

„Karel, Keizer enz. van wegen onsen beminden de schepenen, gesworen, kerkmeesters, heylige geestmeesters en andere gemeene ingesetenen der vrijheydt van Hilverenbeke, is ons verthoont ende te kenne gegeven, hoe dat haere voorsaten verkregen hebben gehadt van weylen zalr. memorien hartogh Janne, Hertogen van Lothrijck ende van Brabant etc. ende Heeren Rogiere van Leefdale, als heere van Beke, seekere gemeynen ende hebben daernaer van denselve off heuren successeurs verkregen seekere octroy om te mogen op de voorsr. gemeynte poten ende planten, een ijgelyck tegen ende buyten sijn erve veertigh voeten wijdt, tot sijne singuliere ende private orboir ende profijdt, ende dat hetgeene dat buyten de veertigh voeten soudon werden bevonden geplamt te sijn, dat 't selve soude komen ende bekeert worden in den gemeijne oirboir ende proffijt van de voorsr. gemeyne ingesetenen. Nu ist zoo, dat de voorsr. supplianten ingesetenen bevinden dat de voorsr. planting ende andere, die binnen de voorsr. vrijhijdt ende Heerlickhijdt wordt gedaen, sooveel hout niet brengt als men aldaer behoeft ende dat sij alsoo, gescapen sijn in toekomende tijde groot gebreck soo van timmerhoudt als brandt te lijden en soude daeromme de voorsr. plantinge van de voorsr. gemeynte gaerne vermeerderen ende tot den voorsr. veertigh voeten nog andere veertigh voeten hebben Enz. Hebben geotroijeert enz., dat sij

Voorpoting met hoog rendement.

ende een ijgelyck van hen tegen de buyten haer erven binnen de voorsr. vrijheyte ende heerlijckhijdt van Hilvarenbeek, gelegen op de voorsr. gemeynte, tot haeren singulieren profijten, sullen mogen poten ende planten alderhande boomen in der breete van veertigh voeten boven de veertigh voeten hen bij wijlen hooger memorien Hertogen Philips van Bourgondie in den jaere xiii^e en de xli, xxii dage in Novembri verleent ende deselve boomen houden staende, affhouwen, verkoopen offte andersins daeraff disponeren naer haer gelieffte, behoudelijck dat de voorsr. supplianten hare voorsr. gemeynte, waerop sij deselve plantinge doen sullen, niet en sullen mogen besluuten offte beheyden offte de strael offte herbaenen daerdoor becommen offte beletten in eenigerhande manieren ende dat deselve supplianten ende haer Naercomelingen in recognitie van deser onser gratie, octroy ende conselt schuldigh ende gehouden sullen sijn jaerlijcks tot onser ende onser Nakomelingen behoeve in handen van onse voors. Rentmeester van den Bosche offte andere toekomende ende ten tijde wesende t'elken Kersmisse te betaelen (daeraf 't eerste vallen ende verschijnen sal te Kersmisse in 't jaer XVe ende een en vijftigh naestkomende) eenen jaerlijken ende naestkomende erfelijken chijs van tien oude grooten ende tot dien te betalen het reght van den houtschadt na de oude gewoonte ende naervolgende der ordonnantie daerop gemaect, welcke rentmeester gehouden wordt ons ende onse nakomelingen daeraff met den andere penn. van sijne ontfange Reken. bewijs ende reliqua te doen daer ende alsoo 't behooren sal, sullen ook de voorsr. supplianten gehouden sijn deze tegenwoordige met haer verbandtbrieven van de voorsr. jaerlijcke chijs alsoo te betalen, te brengen

ende te leveren in onse voorsr. cameran van de Rekeninge om aldaar geregistreert ende bewaart te worden enz. Brussel 4 mei 1551."

De toepassing, die men aan de pootkaarten gaf, bewijst bovendien, dat men oudtijds onder het woord „gemeente" ook de openbare wegen verstond.

Uit alles blijkt, dat de Oude Hertogen en later de Algemene Staten alles in het werk hebben gesteld om de Houtopstand in de Meijerij te vermeerderen.

De inwoners waren verplicht om op de gemeentegrond hout te planten. Het zou te ver voeren, tegelijk met het beplantingsrecht op de wegen ook het daarmee samenhangende recht der bepoting der gemeentes uitvoerig te behandelen.

Dit was een recht, om op onbebouwd land, dat geen eigenaar had of niet in gebruik was bij een persoon, hout te planten. Dit pootrecht is door de jaren verwaterd en verloren gegaan ofwel door verjaring, omdat de planter zich al zo lang als eigenaar had gedragen, ofwel door aankoop. In november 1878 heeft echter de gemeente St. Oedenrode vergeefs nog rechten doen gelden op bomen, die op een stuk land stonden, welke behoorde aan de gemeente St. Oedenrode.

In november 1885 bevestigde de Arrondissementsrechtbank te 's-Hertogenbosch ook weer het eigendomsrecht van iemand, betreffende bomen geplant op grond behorende aan de gemeente Erp.

De Hertogen van Brabant en hunne opvolgers, de Staten Generaal of wel de andere grondheren, gaven de bevoegdheid om op de kanten der wegen bomen te planten niet voor een zekere termijn, maar voor altijd, zoals uit de verschillende pootkaarten blijkt.

Bij reglement van 29 oktober 1696 legde de Raad van Staten der Verenigde Nederlanden aan hen, die in de Meijerij geërfd waren, de verplichting op om gebruik te maken van hun bevoegdheden, door de vroegere Hertogen van Brabant geschonken. Hij deed dit om hen van brand- en timmerhout te voorzien, omdat de Meijerij hoe langer hoe meer „ontblood" werd van brand- en timmerhout tot werkelijk ongerief der goede ingezetenen.

De Raad van Staten ging zelfs zover, om aan de dorpen en heerlijkheden, waar geen pootkaart aanwezig was, ook dit recht toe te kennen.

Het doel van de Raad van Staten schijnt hiermede echter niet bereikt te zijn, want ongeveer een eeuw later maakt de griffier Johan Hendrik van Heurn te 's-Hertogenbosch de volgende opmerking:

„De turf en hout en vooral het eikentimmerhout verminderen in ons land, genoegzaam aan ziender oogen. Dit is zoo klaar,

Een voorpoting geeft dikwijls een grote variatie in beplanting.

dat het eiken timmerhout thans in de Meijerij eens zoo duur is als over dertig jaaren. De Raad van Staaten heeft zedert tagtig jaaren dit gebrek al gemerkt. Hij heeft vele pogingen zedert gedaan om het houtgewas in de Meijerij te doen vermeerderen, zij zijn niet geheel vrugtenloos geweest, maar zij kunnen of zullen nimmer om het hout beter koop te maken voldoen. De rede daarvan is, omdat het Pootreglement door den Raad gemaakt en de bijzondere Pootkaarten, zo door de Hertogen van Brabant als door de Algemeene Staten verleend alleen strekken om aan de dorpen en inwoners toe te laten en zelfs te noodzaken langs de wegen, over de heiden, of erven tot op zeker bepaalde maat te planten, maar hoe is het mogelijk, dat op die schraale heibodem eenig timmerhout kan wasschen?"

Wel bereikte de Raad van Staten met zijn reglement, zoals uit de verschillende domeinrekeningen van Brabant blijkt, het doel dat hij zich bij het uitvaardigen ervan voor ogen stelde, dat nl. de houtschat elk jaar meer en meer opbracht. Van daar dan ook, dat de Raad zijn vermeld reglement herhaaldelijk deed afkondigen en aan de naleving daarvan zo streng mogelijk de hand deed houden.

Uit het verlenen van pootkaart door de Hertogen van Brabant en hunne opvolgers de Staten-Generaal of wel door de andere grondheren, die men in de Meijerij van 's-Hertogenbosch had, is aldaar alzo in de allereerste plaats het recht der geërfden ontstaan om op de wegen, „ten eigen profijte" bomen te planten.

Hetzelfde zag men ook gebeuren in Gelderland en Vlaanderen waar men ook een recht van voorpoting op de wegen heeft.

Het op deze wijze ontstane recht van voorpoting was, blijkens de bepalingen van het oude recht, waaronder het ontstond, ook eeuwigdurend.

Met de geschiedenis te geven omtrent de wijze waarop de voorpotingen van partikulieren op de kanten der openbare wegen zijn ontstaan, vertrouw ik tevens voldoende te hebben aange-toond, dat (en hier citeer ik Van Sasse van IJsselt) de bevoegdheid der geërfden om in de voormalige Meijerij van 's-Bosch op de kanten of bermen dier wegen boomen te planten en te hebben staan, vóór de Fransche overheersching niet, zooals menigmaal is beweerd, haren grond vond in willekeur of in een louter gedoogen of eenvoudige vergunning maar voortspoot uit een recht, dat in alle deelen het karakter van een zakelijk recht had.

De corpora en ingezetenen der dorpen enz. konden natuurlijk hun recht van voorpoting niet naar willekeur uitoefenen, daar het anders met de bruikbaarheid der wegen slecht zoude gesteld zijn geweest. Meestal was daarom bij de pootkaarten zelven bepaald, zooals in de hiervoor aangehaalde, dat de wegen door de beplantingen niet mochten worden bekommerd of vernauwd, terwijl, — voor zooverre de uitoefening van dat recht daarbij niet was geregeld, — zulks geschiedde bij verschillende ordonnancien en plakkaten. Bij het hierboven vermeld pootreglement van 1696 werden bovendien voorschriften gegeven omtrent de soort van boomen, die men mocht planten en werd in art. 4 voorgeschreven: „De regenten sullen zorg dragen, dat de smalle en enge weegen maar alleen aan de noordzijde beplant werden, vooral daar deselve laag zijn opdat die weegen niet onbruikbaar worden door het missen der Zuyderzon."

Tot slot wil ik nog enkele pootkaarten aanhalen:

St. Oedenrode

Ingevolge de Pootkaart van St. Oedenrode van den 2 April 1649 en 5 April 1765 moogen de Geëerfden aldaar tagtig voeten buyten haar erven en huysen op de gemeente allerhande opgaande boomen en planten; mits de gemeene wegen op haare breedte latende; en bovendien het Corpus ten haare pro-

fijte nog allerhande opgaande boomen, mits dat van al het gemelde houtgewas den behoorlijken en gewoonlijken houtschat betaalt moet worden.

Oirschot
— *het harthout* —

Den Houtschat is alhier verschuldigt van alle opgaande eykeboomen, takken, spaanderen en worteleynen, uytgenoomen de schors, die geen houtschat betaalt, verder mannekens, essen, ipen, beuken, esdoorn, doorn, platanus, taxis, grove den, huls-hout, appelen, peeren en noteboomen en alle vrugtdragende boomen, uytgenomen de roode kerseboomen.

Staande te weten, dat de Geërfdens van Oirschot vijftig voeten gemeentewaarts inne moogen planten, en dat van al het geene voorschreeve geen houtschat verschuldigt is, soolang het niet buyten de parochie vervoert wordt en alsdan alleen den tienden penning volgens privilege van Hertog Philips van den 1 April 1446.

Oirschot
— *De onder-rentmeesterschappen en het doofhout* —

Dat is den houtschat van den sleuteles, roode kerssenboomen, mast- en denneboomen, lindeboomen, witboomen, abeelen-, wilge-, populieren-, essen en berkeboomen, verders alle schaarhout, geen uytgesondert, wordende wegens den vrijdom en planten op de gemeente tot het gesegde in den voorigen articul van het harthout geretereert.

Bij haar Ed.Mog.Resolutie van den 30 July 1753 is goedgevonden en verstaan te verklaren, dat voor de geregtigheid van den houtschat van ieder honderd paar klompen die uyt Oirschot worden vervoert, sal worden betaalt twaalf stuyvers en van minder of meerder getal na advenant, met dien verstande dat van de tweede soort van klompen twee paar en van de derde soort drie paar voor een paar beste soort sullen worden getelt, dog dat het niet te min aan den pagter sal vrijstaan over den houtschat van der gemelde klompen te accordeeren.

Hier zou door overleg, samen rooien en samen planten meer rendement te verwachten zijn.

Oisterwijk, Berkel, Enschoot en Heukelom

Volgens haar Ed.Mog.Resolutie van den 29 December 1762 mogen de Geërfdens op de gemeene Weegen en Voorhoofden tot veertig à zestig voeten planten.

Ik hoop hiermede een bijdrage te hebben geleverd aan de gedachtenvorming rond het voorpootrecht. Een speciaal woord van dank aan de heer De Laat van onze Provincie, die mij hielp aan een uitgave van Jhr. Mr. A. van Sasse van IJsselt, waar ik al deze gegevens uit kon putten.

Ik hoop een volgende keer iets te publiceren over de waarde en afkooprechten van het voorpootrecht.

Grotendeels ontleend uit: Het Recht van Voorpoting op de kanten der openbare wegen, door Jhr. Mr. A. Sasse van IJsselt, uitgegeven bij P. Stokvis & Zn. te 's-Hertogenbosch in 1894.

HOUTPRIJZEN

Overzicht verkoop populiere- en wilgebout / Bron: Staatsbosbeheer afd. Houtafzet.

gebied	periode (1977-1978)	hout- soort	hoeveel- heid in m³/ton	prijs per m³/ton (f)	op stam/ geveld	kwali- teit¹)	aantal bomen per m³	ligging terrein	eindkap/ dunning	verkoop bij inschrijving/ onderhands
Brabant ekskl. „De Peel”	24/10 tot 18/11	populier	347 m³	85,00	op stam	bc	1,0	normaal	n.b.	inschrijving
	24/10 tot 18/11	populier	252 m³	75,00	op stam	bc	1,0	normaal	n.b.	inschrijving
	17/11 tot 23/12	populier	160 m³	72,00	op stam	bc	1,5	normaal	eindkap	onderhands
Achterhoek, Overijssel ten zuiden van de Vecht	17/11 tot 23/12	populier	500 ton	67,50	geveld	b	2,5	normaal	dunning	onderhands
	23/12 tot 26/01	populier	125 ton	65,00	geveld	b	3,0	normaal	dunning	onderhands
	23/12 tot 26/01	populier	30 ton	65,00	geveld	b	3,0	normaal	dunning	onderhands
	23/12 tot 26/01	wilg	70 ton	55,00	geveld	b	3,0	normaal	dunning	onderhands
	23/12 tot 26/01	populier	125 m³	8,00	op stam	c	15,0	ong./norm.	dunning	onderhands
Veluwe/Utrecht	17/11 tot 23/12	populier	200 m³	30,00	op stam	c	4,0	ongunstig	dunning	n.b.
Brabantse Peel en Limburg	26/01 tot 16/02	populier	69 m³	33,00	op stam	c	3,0	ongunstig	dunning	onderhands

n.b. = niet bekend

¹) a = uitstekend

b = normaal

c = matig

Gegevens uit Brabant

— 57 stuks populieren staande langs een verharde weg, inhoud ca. 1,5 m³, takhout te ruimen door koper, bomen beneden maai-veld af te zagen en de boomgaten te dichten, kwaliteit matig. Prijs f 70,— per m³ op stam.

— 360 stuks populieren in bosverband, inhoud ca. 1,4 m³, vlak boven maaiveld af te zagen. Takhout meer als 8 cm te ruimen door koper, minder als 8 cm te spreiden. Bij natte omstandigheden moeilijk berijdbare wegen. Kwaliteit goed. Prijs f 65,— per m³ op stam.